

16. Бурдін В.М. Проблеми визначення кримінально-значимої періодизації віку особи / В.М.Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2002. Вип. 37. – С. 417-424.
17. Долгова А.И. Социально-психологические аспекты преступности несовершеннолетних / А.И.Долгова. – М.: Юридическая литература, 1981. – 159 с.
18. Греса Н.В. Психологічні чинники усвідомлення вини неповнолітніми злочинцями. – автореф. дис... канд. юрид. наук: 19.00.06 / Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2008. – 20 с.
19. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_211.

УДК 343.223 (477)

БЕЗПОРАДНИЙ СТАН ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО ЯК ОБТЯЖУЮЧА ОБСТАВИНА В СКЛАДІ ВБИВСТВА

Штирлов О.В., аспірант

Запорізький національний університет

У статті розглядається безпорадний стан як кваліфікуюча ознака складу вбивства за обтяжуючих обставин. Аналізується склад вбивства за обтяжуючих обставин, його об'єктивні та суб'єктивні елементи та їх співвідношення з безпорадним станом.

Ключові слова: безпорадний стан особи потерпілого, вбивство, обтяжуюча обставина, склад злочину, ознака складу злочину.

Штирлов А.В. БЕСПОМОЩНОЕ СОСТОЯНИЕ ПОТЕРПЕВШЕГО ЛИЦА КАК ОТЯГЧАЮЩЕЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВО В СОСТАВЕ УБИЙСТВА / Запорожский национальный университет, Украина
В статье рассматривается беспомощное состояние как квалифицирующий признак состава убийства при отягчающих обстоятельствах. Анализируется состав убийства при отягчающих обстоятельствах, его объективные и субъективные элементы и их соотношение с беспомощным состоянием.

Ключевые слова: беспомощное состояние потерпевшего лица, убийство, отягчающее обстоятельство, состав преступления, признак состава преступления.

Shtyrllov A.V. HELPLESS STATE OF SUFFERING PERSON AS AGGRAVATING CIRCUMSTANCE IN COMPOSITION MURDER / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In the article is examined the helpless state as characterizing sign of composition of murder under aggravating circumstances. Composition of murder is analysed under aggravating circumstances, his objective and subjective elements and their correlation with the helpless state.

Key words: helpless state of suffering person, murder, aggravating a circumstance, corpus delict, sign of corpus delict.

Як відомо, наукове визначення вбивства, як злочину, орієнтоване на соціальні, а законодавче – на правові ознаки, які є універсальними, оскільки вони органічно притаманні усім видам вбивства без виключення і кожному вбивству зокрема. За допомогою цих ознак можна розмежувати вбивство і інші, суміжні з ним злочини, за які в тому чи іншому ступені передбачена кримінальна відповідальність за позбавлення життя людини. Слідуючи традиціям теорії вітчизняного кримінального права, важливо зазначити, що склад вбивства людини, що перебуває в безпорадному стані, як рівно і будь-який інший склад вбивства людини, включає до своєї структури встановлену кримінальним законом сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують позбавлення людини життя. Проте законодавство України не визнає безпорадний стан у якості обтяжуючої обставини у складі вбивства (ст.115 КК України), а лише розглядає її у якості обставини, що обтяжує покарання (п.6 ст.67 КК України) [1].

Метою написання цієї статті є дослідження безпорадного стану особи потерпілого як обтяжуючої обставини (кваліфікуючої ознаки) у складі вбивства за кримінальним законодавством України.

Розв'язання цього питання було розпочато в роботах С.В. Анощенко, С.В. Бородіна, Г.Н. Борзенкова, Т.В. Кондрашової, М.П. Короленко, А.Н. Красікова, А.В. Наумова, Г.П. Новоселова, Т.А. Плаксиної, Б.Т. Разгільдяєва, Р.Д. Шарапова, М.Д. Шаргородського та інших вчених.

Разом із тим, хоча вбивство потерпілого, що перебуває в безпорадному стані, як злочин, і склад цього виду вбивства є кримінально-правовими категоріями, їх не можна визначати тотожними поняттями – між ними є суттєві відмінності. Якщо вбивство людини, що перебуває в безпорадному стані, як злочин, є конкретна дія, що вчиняється в об'єктивній дійсності, то склад цього виду вбивства – це усього лише логічна модель, кримінально-правова категорія, що закріплює типові ознаки позбавлення життя людини, що перебуває в безпорадному стані, відображає його злочинну сутність. Якщо вбивство – реалія, яка є соціально небезпечною для людей і кожної людини зокрема, то склад вбивства нагадує нам про те, що ця реалія і подібні їй має статус злочину і тому повинна каратися у відповідності до діючого на момент її вчинення кримінального законодавства. Крім того, цей вид вбивства (людини у безпорадному стані), як і будь-який інший, є загальною характеристикою діяння, як суспільно небезпечного, і тому дозволяє відмежовувати, зокрема, кваліфіковане вбивство від вбивства «простого». Склад вбивства людини, що перебуває в безпорадному стані, являє собою законодавче визначення відповідного виду умисного і протиправного позбавлення життя іншої людини.

Обґрунтованим в цьому зв'язку є, на наш погляд, зауваження, що вбивство людини, яка перебуває в безпорадному стані, як злочин, виступає фактичною підставою кримінальної відповідальності. Ідея про те, що злочинне діяння виступає підставою кримінальної відповідальності, містить і діюче зараз вітчизняне кримінальне законодавство. Юридичною підставою кримінальної відповідальності, звичайно, виступає склад вбивства людини. Однак було б помилковим передбачати, що кримінальна відповідальність породжується двома самостійними підставами. Фактична і юридична підстави є подвійною якістю того явища, яке в кримінальному праві прийнято називати злочином, це ті властивості, що відображують поведінкову і правову (юридичну) природу злочину.

Тому теорія кримінального права зовсім обґрунтовано фактично-правовою підставою (причому єдиною) кримінальної відповідальності визнає діяння, що містять усі ознаки складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Вчиняючи, зокрема, вбивство людини, що перебуває в безпорадному стані, винний ніби «замикає» на себе результати трьох взаємодіючих явищ соціально-правового характеру: 1) злочинного діяння, 2) безпосередньої причини позбавлення життя безпорадної людини, 3) складу вбивства людини, що перебуває в безпорадному стані.

На підставі цього може здійснюватися процес кваліфікації відповідного виду вбивства, що виступає тим необхідним кримінально-правовим зразком (еталоном), перевіряючи за яким, провозастосувач вибирає відповідну статтю або відповідний пункт ч.2 115 КК України, який найбільш точно і в повному обсязі відображає зміст і властивості вчиненого виду вбивства. Склад вбивства потерпілого в безпорадному стані, крім того, слугує необхідним кримінально-правовим інструментарієм для розмежування (класифікації) вбивств різних видів. За допомогою складу цього виду вбивства, насамкінець, визначаються межі карності цього злочину.

Слід зазначити, що діючий Кримінальний кодекс України 2001 року, як і попередній КК УРСР 1960 року, не закріплює такого виду вбивства як вбивство особи потерпілого у безпорадному стані. Така ситуація, можливо пов'язана з закріпленням безпорадного стану особи потерпілого у п.6 ст.67 КК України як обставини, що обтяжує призначення покарання [1]. Однак «обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність» і «обставини, що обтяжують призначення покарання» не одне і теж. З цього приводу слід зазначити, що КК УРСР 1927 у ст.142 «вбивство» п. «е», передбачав використання безпорадного стану вбитого у якості обтяжуючої кримінальну відповідальність обставини [2, 8-15].

Крім того, безпорадний стан, як обтяжуюча обставина складу вбивства закріплена в більшості кримінальних кодексів країн Співдружності незалежних держав. Зокрема в Кримінальному

кодексі Російської Федерації (п.«в» ч.2 ст.105), КК Республіки Білорусь (п.2 ч.2 ст.139), КК Республіки Казахстан (п.«в» ч.2 ст.96), КК Республіки Таджикистан (п.«в» ч.2 ст.104), КК Республіки Азербайджан (п.9 ч.2 ст.120), КК Республіки Молдова (п.«е» ч.2 ст.145), КК Туркменістану (п.«в» ч.2 ст.101) та КК Республіки Узбекистан (п.«в» ч.2 ст.97) [3].

Усі елементи складу вбивства людини, що перебуває в безпорадному стані, умовно, з точки зору їх пізнання, можна поділити на дві групи: групу об'єктивних і групу суб'єктивних елементів. Об'єктивні елементи, зокрема, складаються з: об'єкта і об'єктивної сторони, суб'єктивні відповідно – з: суб'єкта і суб'єктивної сторони.

Об'єкт злочину – це те, на що спрямоване злочинне посягання. Багатоманітність поглядів на об'єкт злочину не могло не позначитись і на різноманітті думок відносно об'єкта вбивства, у тому числі і вбивства особи потерпілого у безпорадному стані.

Перш за все, на сторінках спеціальної юридичної літератури немає єдності відносно назви другого розділу Особливої частини Кримінального кодексу, яка у своїй сукупності дозволяє визначити родовий і видовий об'єкти, зокрема, злочинів проти життя. І це, на наш погляд, не зовсім обгрунтовано, тому що діюче кримінальне законодавство в плані охорони життя людини проявляє свою непослідовність. Порівняння розділу другого КК України, його змісту, неминуче приводить до висновку про те, що фактично він призваний охороняти не тільки інтереси «особистості», але і тих, хто, будучи людиною, не має всього комплексу властивостей особистості (наприклад, новонароджені, похилі особи, особи в безпорадному стані, а також страждаючі психічними розладами і т.ін.), або взагалі позбавлені соціальних якостей особи, які не мають і не можуть мати ні другої сигнальної системи (мови), ні здатності до аналізу; хоча позбавлення їх життя, як вірно помічає Т.В. Кондрашова, розцінюється російським законодавством як вбивство [4, 9]. Однак проти змістовного розходження понять «особа» і «людина» виступають, наприклад, Г.Н. Борзенков, який стверджує, що «немає підстав для протиставлення категорій «особа» і «людина» в якості об'єкта кримінально-правової охорони» [5, 92], С.В. Бородін вважає вказані поняття рівнозначними [6, 18] та інші. Навіть при певній кримінально-правовій умовності вказані категорії ототожнювати навряд чи виправдано, тому що функціонально, і ще більш змістовно вони не тотожні. У цій частині ми поділяємо думку Р.Д. Шарапова [7, 161], Т.В. Кондрашової [4, 9-10] і інших авторів, пропонуючих змінити відповідну назву другого розділу, викласти його в наступній редакції: «Злочини проти людини». Тобто людина, як жива істота, має певний набір біологічних якостей, тоді як сукупність соціальних властивостей (характеристик) цієї природної істоти дещо відрізняє людину від всього живого світу планети.

Немає серед авторів єдності і у відношенні визначення родового, видового і безпосереднього об'єкта вбивства. Так, одні автори стверджували, що родовим об'єктом злочинів проти життя є особа, видовим відповідно – особиста безпека людини, безпечні умови життєдіяльності, а безпосереднім об'єктом – право особи на життя. Життя людини, на їхню думку, є предметом, а не об'єктом цих злочинів. Аналогічної позиції дотримувався і А.Н. Красіков [8, 2-3]. Логічно розмірковуючи, щоб позбавити життя людину («права на життя»), потрібно спочатку позбавити життя (вбити) цю людину, а значить, вбивство, тобто позбавлення людини життя є способом впливу на об'єкт злочину. Фактично ж з позбавленням людини життя «вмирає» її право на життя. І те, і інше, на наш погляд, зникає одночасно. І, крім того, визнання об'єктом вбивства «право на життя» вільно або невільно знижає абсолютну цінність людини і її життя як біологічної особи, наділеної розумом.

Досить оригінальну думку про об'єкт вбивства висловив Г.М. Новосьолов. Розглядаючи життя конкретної людини предметом вбивства, він, разом із тим, об'єктом вбивства визнає саму людину, яку при вбивстві позбавляють життя [9, 58]. Не заглиблюючись у деталі цієї, безперечно, перспективної концепції, все ж зазначимо, що при такій оцінці об'єкта вбивства точкою дотику злочинного діяння вбивці є життя, як «нематеріальне природне благо» [10, 15] людини, а не її живий цілісний, фізично відчутний організм.

Визначаючи людину як родовий об'єкт вбивства, а видовий – життя будь-якої людини, ми схильні вважати найбільш прийнятною точку зору на безпосередній об'єкт вбивства. Згідно з яким у його ролі виступає життя конкретного потерпілого [11, 4]. Тільки при такому підході до визначення безпосереднього об'єкта вбивства є можливість диференціювати кримінальну

відповідальність за вбивство людини, що перебуває в звичайному, природному стані, і за вбивство людини, що перебуває в безпорадному стані, суспільна небезпека яких буде суттєво відрізнятися.

Специфіка безпосереднього об'єкта вбивства людини в безпорадному стані, невід'ємно пов'язана з особливостями фізичного, психічного і психофізіологічного стану потерпілого цього виду вбивства. «Оскільки потерпілий є суб'єктом суспільних відносин, на які посягає злочинець, то він сам, як володілець охоронюваного блага визначає спрямованість злочину, його об'єкт» [12, 4]. Більш того, саме наявність безпорадного стану потерпілого і дозволить законодавцю виділити відносно самостійний склад вбивства потерпілого в безпорадному стані, кримінальна відповідальність за який ще не закріплена в КК України. Іншими словами, вказана кримінально-правова форма потребує наявності спеціального потерпілого. А це, у свою чергу означає, що правозастосовувач в кожному конкретному випадку вбивства потерпілого, фізичний, психічний або психо-фізіологічний стан якого візуально важко визначити, повинен вимагати проведення медичної або комплексної медико-психолого-психіатричної експертизи з метою виявлення наявності або відсутності безпорадного стану особи потерпілого.

Разом з тим, було б великою помилкою вважати, що безпорадний стан вичерпує свої функціональні можливості, лише відображуючи специфіку об'єкта і властивості потерпілого в момент злочинного посягання на його життя. Безпорадний стан людини не тільки різко підвищує ступінь її ризику опинитися потерпілим, зокрема, при вбивстві, але і в ряді випадків він необхідно обумовлює вибір винним міста, способу і обстановки вчинення посягання на її життя.

Вибір способу вбивства, як відомо, обумовлюється двома основними обставинами: по-перше, бажанням винного за допомогою обраного ним способу добитися максимального успіху з мінімальною затратою сил і часу, по-друге, упевненістю винного в тому, що вчинення вбивства обраним ним способом слугує надійною гарантією сховати сліди злочину і, таким чином, уникнути кримінальної відповідальності.

Враховуючи матеріальну конструкцію складу вбивства особи потерпілого, який свідомо для винного перебуває в безпорадному стані, вважається закінченим лише при настанні смерті вказаного потерпілого.

Особливості вбивства особи потерпілого в безпорадному стані полягають в об'єктивних елементах складу цього злочину, вони, в деякому ступені, проявляють себе і у системі суб'єктивних елементів, до яких традиційно відносять суб'єкта і суб'єктивну сторону складу злочину.

Суб'єкт вбивства потерпілого, що перебуває в безпорадному стані, практично нічим не відрізняється від суб'єкта вбивства взагалі, яким може бути особа, що досягла 14-ти років і вчинила вбивство у стані осудності.

У своїй більшості вбивці у момент вчинення злочину перебували в осудному стані. Серед рис, притаманних суб'єкту вбивства особи потерпілого у безпорадному стані, домінуючим виступили: безмежна жорстокість, цинізм, вражаюча холонокровність, що виключає навіть натяки на гуманізм до потерпілого.

Приведені характеристики суб'єкта цього складу вбивства відображуються в специфіці його суб'єктивних елементів. Як відомо, вбивство може бути вчинено тільки умисно, причому, як з прямим, так і з непрямым умислом. Однак більшість вбивств потерпілих, що перебувають в безпорадному стані, вчинюються з прямим умислом та свідомо. У свою чергу, завідомість при вбивстві особи, що перебуває в безпорадному стані, має неоднорідний зміст, що акумулює в собі елементи, які виражають себе у свідомості винного: а) що він вчинює вбивство людини, що знаходиться у безпорадному стані, б) що стан організму або психіки цієї людини обмежує або виключає можливість вжити заходів самозбереження в момент посягання на її життя, в) ступені суспільної небезпеки, яка притаманна цьому виду вбивства. Звичайно, що таку картину змісту інтелектуального моменту вини неважко передбачити при наявності і прямого і непрямого умислу.

Цікаво, що діючий КК Франції приводить дещо іншу трактовку обізнаності винного про безпорадний стан особи потерпілого, згідно з якою умисне вбивство карається довічним кримінальним ув'язненням, якщо воно вчинено у відношенні особи, «особлива уразливість якої

у силу її віку, хвороби, фізичної або психічної вади... очевидна і відома виконавцю» (п.3 ст.221 – 4 КК Франції) [13, 172].

Наведені роздуми у своїй сукупності з необхідністю свідчать про те, що винний передбачає невідворотність або можливість настання смерті потерпілого. У цьому зв'язку вольовий момент вини вбивці змістовно і функціонально орієнтований на бажання позбавлення потерпілого життя, тобто є прямий умисел, або на байдужість до його настання (непрямий умисел).

Цікаво, що кожне суспільно небезпечне діяння, вчинене в конкретних умовах простору і часу, має багато індивідуальних і неповторних, об'єктивних і суб'єктивних особливостей, що відрізняють це діяння від усіх інших. Звісно, що кримінальний закон не може враховувати всі ці ознаки, а тому з усього багатоманіття наявних ознак він виділяє найбільш суттєві, типові і, таким чином, конструє склади злочинів. До обов'язкових елементів суб'єктивної сторони вбивства потерпілого, що перебуває в безпорадному стані, кримінальний закон відніс тільки умисну форму вини і мету.

Отже, підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків, що багатофункціональність безпорадного стану людини в складі вбивства полягає в такому:

- а) при вбивстві безпорадний стан є альтернативною ознакою складу вбивства;
- б) безпорадний стан виступає невід'ємною властивістю потерпілого і необхідно обумовлює специфіку змісту і виду вини при вбивстві;
- в) безпорадний стан нерідко слугує для вбивці своєрідною «приманкою», що і обумовлює вибір відповідної людини в ролі конкретного потерпілого;
- г) безпорадний стан значно спрощує вбивство потерпілого, тому що у винного, що усвідомлює цю обставину, складаються тверді погляди про результативність свого посягання;
- д) склад вбивства з використанням безпорадного стану особи потерпілого, хоча і не передбачений ст.115 КК України, проявляє свою змістовну стабільність, разом з тим, у кожному конкретному випадку вчинення злочину витримує на собі функціональну корекцію виду безпорадного стану особи потерпілого, у якому він знаходиться на момент позбавлення його життя.
- е) з метою удосконалення кримінального законодавства України, доцільно доповнити ч.2 ст.115 КК України пунктом, який би закріплював у якості обтяжуючої обставини «використання безпорадного стану особи потерпілого».

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2004. – 1056 с.
2. Короленко М.П. Кваліфікація умисних вбивств за обтяжуючих обставин / М.П. Короленко. – Київ. – 2004. – 172 с.
3. Союз Право Информ. Законодательство стран СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.base.spinform.ru/klview.fwx?razdel=0&klsid=_000000110/
4. Кондрашова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности / Т.В. Кондрашова. – Екатеринбург, 2000. – 347 с.
5. Борзенков Г.Н. Преступления против жизни. Глава. Курс уголовного права. В 5-ти т. Т. 3. Особенная часть. Учебник для вузов / Под ред. Г.Н. Борзенков, В.С. Комиссаров. – М., 2002. – 468 с.
6. Бородин С.В. Преступление против жизни / С.В. Бородин. – СПб.: Юридический центр Пресс., 2003. – 465 с.
7. Шарапов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве / Р.Д. Шарапов. – СПб.: Юридический Центр Пресс. – 2001. – 240 с.

8. Красиков А.Н. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России / А.Н. Красиков. – Саратов, 1996. – 46 с.
9. Новосёлов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г.П. Новосёлов. – М., 2001. – 560 с.
10. Плаксина Т.А. Общие вопросы уголовной ответственности за убийство /Т.А. Плаксина. – Барнаул. – 2002. – 171 с.
11. Разгильдяев Б.Т. Уголовно-правовая охрана жизни человека и ее оптимизация / Б.Т.Разгильдяев // Уголовно-правовая охрана личности и ее оптимизация. Материалы научно-практической конференции, посвященной памяти профессора А.Н. Красикова (20-21 марта 2003 года).– Саратов, 2003. – 325 с.
12. Анощенко С.В. Учение о потерпевшем в российском уголовном праве / С.В. Анощенко / Автореф. дисс. канд. юр. наук. – Саратов. – 2004. – 31 с.
13. Уголовный кодекс Франции / Под ред. Л.В. Головки, Н.Е. Крыловой. Перевод с французского Н.Е. Крыловой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 648 с.

УДК 343.451: 004 (477)

КОМП'ЮТЕРНІ ЗЛОЧИНИ: РЕАЛІЇ СУЧАСНОСТІ, ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З НИМИ ТА ЙМОВІРНІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРШЕННЯ

Кирбят'єв О.О., ст. оперуповноважений

ГУМВС України в Дніпропетровській області

У статті розглядається сучасний склад комп'ютерного злочину, визначаються та описуються його нові складові, а також його проблематика в сучасних умовах розвитку мережі Internet та віртуальних технологій, формуються джерела здійснення даного виду злочинів. Також автором пропонуються загальні напрямки з метою підвищення ефективності боротьби з даним видом злочинів.

Ключові слова: комп'ютерний злочин, кіберзлочинність, склад комп'ютерного злочину, автоматизовані електронно-обчислювальні системи, комп'ютер, шахрайство.

Кирбят'єв О.А. КОМПЬЮТЕРНЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ: РЕАЛИИ СОВРЕМЕННОСТИ, ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ С НИМИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ / ГУМВД Украины в Днепропетровской области, Украина

В статье рассматривается современный состав компьютерного преступления, определяются и описываются его новые составляющие, а также его проблематика в современных условиях развития сети Internet и виртуальных технологий, формулируются источники осуществления данного вида преступлений. Также автором предлагаются общие направления с целью повышения эффективности борьбы с данным видом преступлений.

Ключевые слова: компьютерное преступление, киберпреступность, состав компьютерного преступления, автоматизированные электронно-вычислительные системы, компьютер, мошенничество.

Kirbyatyev O.A. COMPUTER CRIMES: REALITIES OF CONTEMPORANEITY, PROBLEMS OF FIGHT AGAINST THEM AND WAY OF THEIR DECISION / Main administration of ministry of internal affairs of Ukraine in the Dnepropetrovsk region, Ukraine

A modern computer's corpus delict is examined in the article, determined and described his new constituents, and also his problems in the modern terms of development of network of Internet and virtual technologies, the sources of realization of this type of crimes are formulated. Also an author is offer directions of commons with the purpose of increase of efficiency of fight against this type of crimes.

Key words: computer crime, kibercriminality, computer corpus delict, automated electronic-computer systems, computer, swindle.

З того часу коли в 1988 році вірус-черв'як (Morris Worm) паралізував половину комп'ютерів, що працювали в мережі Internet [5], Internet залишається не тільки засобом передачі інформації в науковій, оборонній та інших сферах, але й став глобальною електронною мережею, яка